

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi.

Setlementtiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi. Mielenterveyden periaatepäätöksen luonnos on selkeä, looginen kokonaisuus, joka sisältää tärkeitä nostoja. Toivoisimme esityksessä painotettavan mielenterveyden ja mielen hyvinvoinnin merkitystä enemmän – tällaisenaan se on kovin häiriökeskeinen.

On hienoa, että järjestökentän osaaminen on otettu mukaan hyödyntämällä Järjestöt voimavarana - kumppanuusraporttia taustamateriaalina. Mielenterveyden edistämistyön laajuutta sote-palveluiden ulkopuolella on kuitenkin syytä painottaa nykyistä enemmän.

Mielenterveys pääomana

Toimenpide: ” Edistetään vapaaehtois- ja kokemusasiantuntijatoiminnan näkyvyyttä ja arvostusta mm. mukaan ottamalla hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työhön ja yhteistyöverkostoihin osallisina ja vaikuttajina.”

Toivomme tämän toimenpiteen toimeenpanossa huomioitavan sen, että osallisena ja vaikuttajana oleminen täytyy tapahtua jo palveluita suunniteltaessa sekä arvioitaessa ja uudelleen kehitettäessä. Kokemusasiantuntijuus tulee kirjata palveluiden kehittämisen koko prosessin vaiheisiin. Järjestöjen kansalaisuudessa ihmiset toimivat ja osallistuvat omien taitojensa mukaan yhteisön tasavertaisina jäseninä. Tämä on osa-alue, jota voisi hyödyntää palveluiden kehittämisessä. Järjestöt toimivat ihmisten arjen ympäristöissä ja täten ovat hyvin ajan tasalla jo ennakkoon monista haasteellisista asioista – näin ollen niin järjestöjen kuin heidän tavoittamien kansalaisten kuuleminen sekä osallistaminen jo palveluita suunniteltaessa/kehittäessä olisi hedelmällistä yhteistyötä niin kuntien kuin hyvinvointialueidenkin kanssa.

Toimenpide: ”Tunnistetaan mielenterveysosaamisen taitoja vaativia ammattiryhmiä ja heidän koulutustarpeitaan sekä vastataan niihin.”

Ammattilaisten koulutusten osalta on tärkeää muistaa, että järjestöillä on erityisosaamista niin erilaisten ihmisten kohtaamisesta kuin monipuolista mielenterveyteen liittyvää osaamista. Järjestöjen osaamista hyödynnetään liian vähän kuntien ja hyvinvointialueiden

osaamispääoman kasvattamisessa. Koulutuspalveluiden tuottaminen on järjestöille myös yksi tapa rahoittaa kohderyhmien kanssa tehtävää työtä, jolloin sekä vahvistetaan kuntien ja hyvinvointialueiden ammattilaisten osaamista että mahdollistetaan järjestöjen työ kohderyhmien tukena.

Toimenpide: ”Levitetään ja vakiinnutetaan Työelämän mielenterveysohjelmassa kehitettyjä työkaluja ja toimintamalleja; työpaikoilla on käytössä mielenterveyden edistämisen, varhaisen sekä työkyvyn tuen toimintamalleja ja hyvä yhteistyö työterveyshuollon kanssa.” Olemme huolissamme erityisesti nuorten aikuisten tilanteesta, johon tulee vahvistaa toimintamalleja. Huoli perustuu Työeläkeyhtiö Elon kirjoitukseen (lähde: Helsingin sanomat 14.8.2024), jossa ”alle 35-vuotiaiden mielenterveysperusteilla hakemien työkyvyttömyyseläkkeiden on määrä kasvanut 41 prosenttia vuosina 2018–2023.” Jotta tällainen kasvu saadaan kääntymään, tulee toimenpiteissä olla selkeästi kirjattuna, miten työelämään pääsyä ja siellä pysymistä tuetaan ja vahvistetaan. Kuntoutus- ja työllistämisen tukipalveluissa tulisi olla myös huomioituna niin osatyökykyisyys ja tunnistaa täsmätyökykyisyys entistä paremmin.

Yleisesti: 1) Mielenterveydenperiaatepäätös käsittelee teemaa monipuolisesti. Periaatepäätöksen tavoitteiden toteutumisen kannalta on oleellista saada esitetyt asiat käytäntöön ihmisten arkea tukeviksi toiminnoiksi. Periaatepäätöksen toimeenpanoon liittyvät konkreettisemmat toimenpiteet jäävätkin turhan yleisiksi, etenkin toimintaympäristöissä, joissa periaatepäätöksen toimeenpanon kannalta oleellisilta toimijoilta tehdään merkittäviä säästöjä. 2) Järjestöt tekevät paljon sellaista työtä mikä ei suoraan kuulu lakisääteisesti järjestettäviin palveluihin, mutta toimivat vahvasti tukevana, täydentävänä ja ennaltaehkäisevänä toimintana ja tätä tukemalla sekä toimintamahdollisuudet varmistamalla säästetään julkisen talouden sote-menoissa, kun palvelut pystytään kohdentamaan oikea-aikaisesti ja tarpeen mukaisesti. 3) Esityksessä tuodaan useaan otteeseen esiin järjestöjen tuen mahdollistaminen mielenterveyden rakentamisessa. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että hallituksen kehysriihessään tekemät linjaukset leikkaavat järjestökentän rahoitusta. Huolemme painottuu erityisesti siihen, miten hallituksen suunnittelemat leikkaukset osuvat juurikin haavoittuvassa asemassa oleviin kuten pienituloisiin, nuoriin, vammaisiin sekä ikäihmisiin. Näillä sosiaali- ja terveystalouteen kohdistetuilla leikkauksilla sekä järjestöjen avustusten leikkauksilla on suora vaikutus ihmisten hyvinvointiin ja mielenterveyteen.

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentaminen arjessa

Toimenpide ”Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen tukea mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusteemoista lapsille sekä nuorille. Lisätään järjestötukea erityisesti lasten ja nuorten suosimilla verkkoalustoilla ja puhelimitse.” On äärimmäisen tärkeää, että esityksessä on tunnistettu verkko nuorten luonnollisena toimintaympäristönä. Järjestöt ovat keskeisiä toimijoita tuottamassa matalan kynnyksen verkkopalveluita monialaisesti.

Toimenpide: ”Lisätään ehkäisevän päihdetyön laaja-alaista valistustyötä huomioiden myös mielenterveyden tuki yhdessä järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa. Erityisenä kohderyhmänä ovat haavoittuvassa asemassa olevat nuoret sekä heidän perheensä ja läheisensä.” Järjestöihin suuntautuvat leikkaukset ovat täysin ristiriidassa tämän toimenpiteen kanssa. Ensi vuonna mm. Stea-avustuksia myönnetään peräti 80 miljoonaa euroa vähemmän tämän vuoden avustustasoon verrattuna ja 130 miljoonaa eli kolmannes vähemmän hallituskauden loppuun mennessä. OKM:n puolla leikkausten suuruus on vielä kovempi. Leikkaus järjestöiltä on leikkaus tiedosta, tuesta, neuvonnasta, vertaisuudesta ja toivosta usein haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille.

Toimenpide: ”Häirintää, kiusaamista ja väkivaltaa ehkäistään sekä niihin puututaan tehokkaasti tukemalla olemassa olevia välineiden ja uusien työkalujen kehittämistä. Tunnistetaan väkivallan ja sen uhan vaikutukset mielenterveyteen sekä varmistetaan riittävä apu ja tuki lapselle ja nuorelle sekä läheisille.” Tämä on täysin ristiriidassa suunniteltujen leikkausten osalta. Leikkaukset osuvat järjestökentällä niin ennaltaehkäisevään kiusaamis- ja väkivaltatyöhön kuin kriisi-, tuki- ja neuvontatyöhön. Leikkaukset kohdistuvat mm. rikoksen uhrien ja väkivaltaa kokeneiden maksuttomiin kriisipuhelimiin ja chat-palveluihin, kuten Naisten Linja, Nollalinja ja Rikosuhripäivystys, ovat monelle matalimman kynnyksen tapa saada apua. Leikkausehdotukset: Nollalinjalle esitetään 65 000 euron leikkausta, joka tarkoittaisi chat:in ja toisen puhelinlinjan mahdollista lakkautusta. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) 850 000 euron leikkaus on lähes viidennes tämänvuotisesta rahoituksesta. Toivoisin periaatepäätöksessä huomioitavan, että puuttuminen ja ennaltaehkäiseminen tarkoittaa myös tekijätyötä väkivaltatyön kentällä.

Mielenterveysoikeudet

Toimenpide: ”Jatketaan syrjinnän vastaista työtä työelämässä huomioiden esimerkiksi ikääntyneet, maahanmuuttajat ja osatyökykyiset.”

Toivomme tähän toimenpiteeseen tarkempaa kuvausta siihen minkälaisin toimenpitein ja minkälaisilla seurantajärjestelmillä tämän toteutuminen varmistetaan. Syrjintää tarkastellaan yleensä vain yhden syrjintäperusteen näkökulmasta, mutta käytännössä yksilö voi joutua syrjityksi usean ominaisuutensa vuoksi. Silloin puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä. Sen tunnistaminen auttaisi ehkäisemään paremmin erilaisia syrjintätilanteita. Rakenteellinen syrjintä voi heikentää yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja johtaa tiettyjen väestöryhmien aseman heikkenemiseen. Rakenteellista syrjintää pystytään ehkäisemään toimenpiteiden seurannan monipuolisuudella sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden edistämisellä.

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

Toimenpide: ”Edistetään asunnottomuuden ehkäisemiseen ja vähentämiseen liittyvää yhteistyötä, johon kuuluvat asuntojen osoittaminen tähän tarkoitukseen, asumisneuvonta, ennakoiva talousneuvonta ja asumista tukevat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut.” Hallitus on päättänyt sulauttaa Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Aran ympäristöministeriöön ja Valtion asuntorahaston valtion talousarvioon vuoden 2025 aikana. Aralla on vahvaa osaamista erityisryhmien, kuten nuorten, vanhusten, opiskelijoiden ja vammaisten asumisen erityistarpeiden huomioimisessa. Aralla on ennen kaikkea ollut merkittävä rooli asumista kehittävien toimintamallien ja ohjaavien säädösten kehittäjänä, minkä takia Aran lakkauttamispäätös on huolestuttava. Valtion asuntorahaston VAR:n lakkauttaminen ja siirtäminen kokonaan osaksi valtion budjettitaloutta tekee pitkjänteisestä suunnittelusta ja kohtuuhintaisen asumisen varmistamisesta entistä haastavampaa. Esimerkiksi muuttoliikkeeseen ja kaupungistumiseen varautumiseen tai muuhun pitkjänteiseen kehittämiseen ei erikseen jätetä varoja, vaan asumisen kehittäminen tulee jatkossa riippumaan aina yksittäisen hallituksen budjettiratkaisuista. Kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja voi olla tulevaisuudessa entistä vaikeampaa löytää. Valtion tukemia ara-asuntoja rakennetaan tulevina vuosina selvästi vähemmän.

Yleisesti:

Palveluiden oikea-aikaisuus ja tarpeen mukaisuus on saatava kuntoon – tällä hetkellä erityisesti nuorten kohdalla hoitoon ja tutkimusten pääsyn viivästyminen näkyy mm. järjestöjen toiminnassa kävijöiden toimintakyvyn laskuna – eivätkä palvelut silloin kohtaa tarvetta. Tarvitaan matalan kynnyksen mielenterveyspalvelujen parempaa tarjontaa ja saatavuutta

Kaiken ikäisten on saatava tarvitsemaansa palvelua yhdenvertaisesti alueesta tai kunnasta riippumatta. On hyvä, että palveluita tarjotaan monenlaisessa muodossa (esim. etä- ja

botti-palvelut), mutta kaikilla ei ole mahdollisuutta tai osaamista asioida verkossa tai etänä vaan tarvitaan matalan kynnyksen ja ”pop up” tyyliä palveluita ja tukea erilaisten asiointitapojen oppimiseen ja käyttöönottoon.

Hoitopolut tulee tehdä alueelliset erilaisuuden huomioiden. Hoitopolkujen rinnalla tulee tarkastella rooleja ja vastuita. Järjestöjen valtion avustusten alainen toiminta ei voi korvata lakisääteisiä toimia vaan olla ennaltaehkäisevänä ja täydentävä palveluna.

Täytyy kuitenkin muistaa, että enenevässä määrin järjestöt toimivat myös palvelutuottajina mm. ikäihmisten sekä erityisryhmien palveluissa (asumis- ja päivätoiminta).

Hyvä mielenterveysjohtaminen

Ei kommentoitavaa

Itemurhien ehkäisy

Ei kommentoitavaa

Tiivistelmä sisällöstä

Toivomme, että erillisessä toimeenpanosuunnitelmassa, jossa kuvataan mielenterveyden edistämisen toimenpiteet sekä seuranta- ja arviointimittarit, mainittaisiin myös kunnille, hv-alueille, järjestöille ja muille toimijoille mielenterveyden edistämiseksi tarkoitettu rahoitus. Mielenterveyden edistämisen kuuluessa niin kuntien, hyvinvointialueiden, järjestöjen kuin muidenkin toimijoiden vastuulle, tulee yhteistyön olla selkeää ja monitoimijaista. Tulevassa toimeenpanosuunnitelmassa on hyvä huomioida kuinka työnjako tavoitteiden saavuttamiseksi tulisi alueellisesti tehdä ja kuinka tätä työtä myös valtakunnallisesti tuetaan.

Helsinki 2.9.2024

Heidi Multanen, lapsi- ja nuorisotyön kehittämispäällikkö

Suomen Setlementtiliitto ry